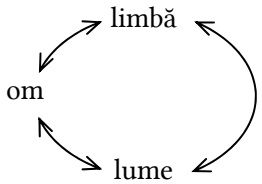
INTRODUCERE

Poate fi pusă opera lui Dumitru Irimia sub un singur nume? Dacă ne referim la dominanta operei sale, da. Limba română. La aceasta se adaugă o anumită predilecţie pentru limba şi cultura italiană, aşa cum se poate observa din studiile de italienistică, precum şi din desele raportări la limba italiană în studiile de limba română. Limba română ca dominantă a operei lui Dumitru Irimia trebuie percepută din perspectiva triadică ce decurge din raporturile definitorii în care e situată aceasta, aşa cum apare prezentată constant în lucrările sale cu caracter general[1], reprezentată grafic astfel:

Recunoaştem în această reprezentare conceptul logosului grecesc[2], cu deosebirea că între cele trei entităţi nu este presupus un raport de echivalenţă, conform percepţiei anticilor, ci un raport ce ilustrează coparticiparea lor în actul comunicării: omul exprimă prin limbă realitatea/lumea pe care el o percepe/cunoaşte. Perspectiva triadică ce corespunde acestei reprezentări rezultă din orientarea procesului de comunicare spre una dintre aceste entităţi în actul de comunicare: 1) limba în ipostaza comună, *obiectivă*, unde aceasta (limba/codul) se impune şi îi impune subiectului vorbitor (omul) lumea prin primatul funcţiei denominative; 2) limba în ipostaza *subiectivă*, unde omul (subiectul vorbitor ca individ) intervine cu un punct de vedere propriu asupra realităţii, potrivit unei cunoaşteri individuale, cu repercusiuni la nivelul limbii, ceea ce are ca rezultat o cunoaştere a lumii şi o exprimare subiectivate; 3) limba în ipostaza *creatoare*, unde aceasta se sustrage (este sustrasă de eul creator) funcţiei denominative primare, reorganizîndu-se la nivel formal şi conceptual şi întemeind o lume nouă, un univers poetic autonom. Primei ipostaze îi corespunde studiul funcţionalităţii limbii, adică gramatica, celei de-a doua ipostaze îi corespunde studiul expresivităţii limbii, adică stilistica, iar celei din urmă ipostaze îi corespunde studiul creativităţii limbii, al limbajului poetic, adică poetica.

---

1 *Cf.* în special primele articole ale prezentului volum sau *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iaşi, 2000[3], p. 15, de unde a fost preluată şi imaginea grafică pentru reprezentarea acestor raporturi.

2 Reprezentată în chiar aceiaşi termeni, adică *limbă–gîndire–lume*, în *Morfo-sintaxa verbului românesc*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2007, p. 5, 7.

BDD-B830-01 © 2017 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:21 UTC)

Dumitru Irimia s-a dedicat limbii române, înţeleasă din această perspectivă triadică. Opera sa cuprinde cele trei dimensiuni definitorii: gramatica, stilistica şi poetica, această din urmă dimensiune fiind reprezentată îndeosebi prin aplecarea către creaţia lirică eminesciană.

Studiile sale de limbă pot fi considerate treapta către cele de stilistică, aşa cum cele de stilistică pot fi considerate treapta către studiile eminesciene, conform unei ierarhii implicite, adică de la nivelul comunicativ al limbii la cel expresiv, apoi la cel poetic. Studiile din prezentul volum au un statut de bază în două planuri: cel deja prezentat, al nivelurilor limbii, şi un al doilea, natural, ca reprezentare a stadiului iniţial, detaliat al analizei şi interpretării problemelor de gramatică, ca demers pentru *Gramatica limbii române*.

Studiile relevante în ceea ce priveşte primul plan sînt cele din secţiunile I şi a IV-a.

Studiile din prima secţiune abordează aceste raporturi esenţiale la nivelul general al unei limbi, ilustrate prin limba română, adesea în comparaţie cu italiana. Astfel, limba nu este doar o reprezentare a lumii, ci şi reflectarea raportului cu lumea al eului naţional, îl îndrumă pe vorbitor către o viziune specifică asupra lumii şi instituie un mod de a fi în lume. De asemenea, limba oferă o anumită deschidere faţă de lume atît prin sistemul morfo-sintactic (cazul, vezi exemplul cuvîntului compus: *floarea-soarelui*, implicaţiile genului gramatical etc.), cît şi printr-o memorie a devenirii cuvintelor, ce păstrează viziuni latente specifice, avînd astfel statutul de predicate de ordin istoric (*ţară* < lat. *terra*, *frumos* < lat. *formosus* etc.). Posibilitatea inovării la nivelul limbii, cu implicaţii la nivelul reprezentării lumii, este prezentată şi în cadrul limitelor ce rezultă din dihotomia individual – supraindividual, în planul cunoaşterii şi al comunicării la nivelurile empiric, ştiinţific şi poetic. Componenta materială/fizică (materializabilă) a limbii este şi ea analizată prin prisma dihotomiei fizic (material) – psihic (ideal), dihotomia de bază a viziunii dualiste asupra limbii de la A. Philippide.

În studiile din secţiunea a IV-a entităţile coparticipante la actul comunicării primesc un grad de particularizare. Limba română nu mai are statutul de caz particular pentru a ilustra generalitatea raporturilor dintre om, limbă şi lume, ci devine obiectul individual al analizei, împreună cu implicaţiile la nivelul raporturilor cu celelalte două entităţi, care, şi ele, prin individualizarea limbii, capătă nuanţele contextualizării limbii române în coordonatele cultural-istorice actuale. Concret, este vorba despre consecinţele profunde la nivelul eului naţional – istoric şi transistoric – în urma falsificării statutului limbii române în Basarabia, precum şi al istoriei Basarabiei. Prin falsificarea identităţii limbii române în Basarabia i se neagă modul specific de percepere a lumii, iar o dată cu aceasta se încearcă negarea eului naţional, a identităţii naţionale a românilor din Basarabia. Limba este adăpost al fiinţei naţionale, atât din perspectiva raportului cu istoria (istoria unei limbi reflectă istoria unui popor), cât şi din

BDD-B830-01 © 2017 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:21 UTC)

perspectiva raportului cu lumea (o limbă reflectă o cunoaştere/înţelegere specifică a lumii). Primului raport îi corespunde o identitate lingvistică, care îi conferă eului statutul de fiinţă istorică. Celui de-al doilea raport îi corespunde o identitate stilistică, care îi conferă eului statutul de fiinţă în lume, dincolo de determinările de ordin istoric. Aceste două compliniri ale identităţii sînt dislocate în cazul românilor din Basarabia prin falsificarea realităţii (istoria) şi a statutului limbii române (numită limbă moldovenească). Conştiinţa unei origini comune şi a unei singure limbi a tuturor românilor, indiferent de regiune geografică sau moment al istoriei, este mărturia unei identităţi naţionale, adică un mod propriu de percepere a lumii, reflectat în dimensiunea stilistică a limbii şi în dimensiunea poetică a limbii, concretizată în literatură. Dumitru Irimia pune în evidenţă aceste „adevăruri axiomatice" prin analiza limbii române în registrele corespunzătoare perspectivei triadice amintite: registrul obiectiv (lingvistic), registrul subiectiv (stilistic) şi registrul creativ (poetic), prin mărcile individualizatoare ale limbii şi literaturii române de dincoace şi de dincolo de Prut.

Studiile cu statut de bază în cel de-al doilea plan, analizele premergătoare *Gramaticii limbii române*, sînt reunite în secţiunea a II-a. Articolele de gramatică reflectă cel mai fidel gîndirea critică a lui Dumitru Irimia. Spre deosebire de domeniul stilisticii şi poeticii, în gramatică există o tradiţie cu un trecut mult mai complex şi mai multe direcţii de abordare, la care se adaugă şi problema normei (cea prescriptivă), lucruri în faţa cărora gramaticianul trebuie să aşeze cu atenţie limba, astfel încît interpretarea să fie cît mai aproape de realitatea limbii şi, în acelaşi timp, să reflecte o coerenţă generală, care este propriu-zis marca autorului, indiciul unei treceri a întregii problematici prin propria gîndire. În chiar primele rînduri ale studiului ce deschide secţiunea dedicată gramaticii este precizată cu claritate necesitatea naturală a propriei concepţii în cercetarea ştiinţifică: „Nimic mai firesc decît ca o cercetare lingvistică, asemeni oricărui alt studiu, să-şi aibă întemeierea în propria concepţie, ba aceasta e chiar condiţia fundamentală a cercetării ştiinţifice" (vezi *infra*).

Trebuie subliniat că studiile de gramatică propriu-zise ale lui Dumitru Irimia nu au caracter prescriptiv, ci sînt descriptive şi interpretative. Obiectivul urmărit este înţelegerea sistemului gramatical al limbii, adică o aprofundare a raportului om–limbă (şi, implicit, lume). Aşa se explică atenţia acordată prin articole speciale unor lingvişti a căror percepţie asupra gramaticii nu este izolată de celelalte niveluri ale limbii şi care nici nu sînt cunoscuţi ca gramaticieni: A. Philippide (autor al unei *Gramatici elementare a limbii române*, dar şi teoretician al gramaticii în alte lucrări, în special în *Principii de istoria limbii*) şi Sextil Puşcariu („lingvist dublat de stilist"). De asemenea, preeminenţa concepţiei proprii nu presupune nicidecum ignorarea tradiţiei, ci o analiză temeinică şi o recuperare a acesteia, aşa cum o arată toate dezbaterile din studiile sale. Ilustrativ în acest sens este studiul dedicat raportului verb–predicat, care

BDD-B830-01 © 2017 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:21 UTC)

este, în acelaşi timp, şi o reactualizare a contribuţiei lui Timotei Cipariu în această chestiune.

Acestea sînt coordonatele de ordin general care au condus la interpretările ce-i conferă un loc bine conturat, dar şi bine argumentat, în gramaticografia românească. Dacă ar fi să indicăm trăsătura caracteristică a gramaticii sale, aceasta ar fi primatul funcţiei în analiza textului, indiferent de faptul că este îndeplinită prin ceea ce gramatica tradiţională numeşte „parte de vorbire" ori printr-o structură complexă sau chiar dublă. În studiile reunite în acest volum se regăsesc cîteva analize detaliate, în care se poate urmări întreaga argumentaţie pentru interpretările originale în privinţa diatezei – o dată în analiza funcţiei morfemului *se*, care conduce la adăugarea diatezei reciproce la cele trei admise în general, şi o dată în statuarea diatezei dinamice şi a celei impersonale în studiul „Diateza dinamică" –, în privinţa conţinutului lexical şi, implicit, a predicativităţii semiauxiliarelor, în privinţa raportului de coordonare adversativă – în cadrul căreia se disociază coordonarea opozitivă –, în privinţa realizării funcţiilor în propoziţiile complexe prin structuri predicative la un grad secund sau ca dublă realizare, inclusiv în cazul predicatului, precum şi în privinţa formei de genitiv a pronumelor personale de persoana I şi a II-a.

Problematica ortografiei intră şi ea în acest context, cel puţin prin faptul că aceasta constituie tema „Cuvîntului autorului" din *Gramatica limbii române*. Discutarea ortografiei oficiale trebuie înţeleasă prin raportare la argumentele ce au stat la baza deciziei Academiei Române din 1993, şi nu prin raportare la decizia însăşi.

Din textele dedicate lingviştilor G. Ivănescu şi Eugen Coşeriu şi din prezentarea schimbului epistolar între Matteo Bartoli, Nicolae Cartojan şi Sextil Puşcariu, cuprinse în secţiunea „Oameni şi cărţi", transpar consideraţia pentru contribuţia lor în domeniul lingvisticii, precum şi sentimentul apartenenţei la un univers comun al cercetării lingvistice. În recenziile din partea a doua a secţiunii se observă aceeaşi preocupare constantă pentru o perspectivă integrală şi pentru o metodă adecvată în cercetarea lingvistică, preocupări ce-i conferă un loc bine determinat în lingvistica românească.

Dinu Moscal

BDD-B830-01 © 2017 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:21 UTC)